



*Ми їстимось за те, чому  
немає цини в усьому світі –  
за Батьківщину.  
О. Довженко*



# **Наукові інновації та передові технології**

*СЕРІЯ "УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ"*

*СЕРІЯ "ПРАВО"*

*СЕРІЯ "ЕКОНОМІКА"*

*СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"*

*СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"*

Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного управління



*у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»*

# ***«Наукові інновації та передові технології»***

*(Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*

**Випуск № 5(33) 2024**

**Київ – 2024**



ISSN 2786-5274 Print  
УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33))

**«Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування»,  
Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»):  
журнал. 2024. № 5(33) 2024. С. 1489.**

*Рекомендовано до друку Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління  
(Рішення від 06.05.2024, № 3/5-24)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:  
серія КВ № 24962-14902Р від 13.09.2021 р.*

*Журнал видається за наукової підтримки: Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук  
Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Асоціація науковців України», громадської організації  
«Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і  
психологів з духовно-морального виховання».*



*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 30.11.2021 № 1290  
журналу присвоєно категорію "Б" із права*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 01.02.2022 № 89  
журналу присвоєно категорію "Б" із педагогіки*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу  
присвоєно категорію "Б" із економіки та державного управління*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.06.2023 № 768 журналу  
присвоєно категорію "Б" зі спеціальностей 073 - менеджмент, 076 - підприємництво  
та торгівля, 015 - професійна освіта*

*Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.08.2023 № 1035 журналу  
присвоєно категорію "Б" зі спеціальності 053 - психологія*



*Наукове видання включено до міжнародної наукометричної  
бази Index Copernicus, міжнародної пошукової системи Google  
Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.*

*Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу у галузях державного управління,  
права, економіки, психології, педагогіки та його інтеграції у світовий науковий простір, шляхом оприлюднення  
результатів наукових досліджень.*

**Головний  
редактор**

**Романенко Євген Олександрович** - доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України, полковник Генерального штабу Збройних Сил України, Президент громадської наукової організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

*Редакційна колегія:*

- Абуселідзе Георгій - завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування Батумського державного університету імені Шота Руставелі (Батумі, Грузія)
- Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)





<b>Колесник А.О., Муравйова О.М., Архипова В.О., Скриннік Н.А., Подворна Л.А.</b> <i>БІЛІНГВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ У МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ</i>	1140
<b>Костенко Д.В.</b> <i>ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ</i>	1150
<b>Кучай О.В., Біда О.А., Кучай Т.П.</b> <i>ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ</i>	1159
<b>Литвин А.Ф., Лаун С.Ю.</b> <i>ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ (ОХОРОНА ПРАЦІ. ТРАНСПОРТ) В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	1168
<b>Мешко Г.М., Габрусєва Н.В., Чоп Т.О.</b> <i>СТАН НЕВРОТИЗАЦІЇ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ У КООРДИНАТАХ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЇХ СТРЕСОСТІЙКОСТІ</i>	1178
<b>Мотика С.М.</b> <i>ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПСИХОЛОГІВ ДО ВИКОНАННЯ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ В БОЙОВИХ УМОВАХ</i>	1190
<b>Олійник М.О., Олійник І.С.</b> <i>ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ З МЕТОЮ ПОЛІПШЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ОСІБ СЕРЕДНЬОГО ТА ПОХИЛОГО ВІКУ</i>	1199
<b>Охріменко З.</b> <i>ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО ВИБОРУ ПРОФІЛЮ НАВЧАННЯ І СФЕРИ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	1210
<b>Паустовська М.В., Онищук І.А., Хоменко О.О.</b> <i>ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ І РОЗВИТОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	1222
<b>Приходько А.Є., Богдан Т.М.</b> <i>ПОНЯТТЯ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ ДОШКІЛЬНИКА В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ</i>	1232
<b>Прокопенко А.О.</b> <i>ПІДРУЧНИК З ІНФОРМАТИКИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ІНТЕРАКТИВУ</i>	1242
<b>Прохоровська С.А., Рассоха І.В., Демченко Ю.М.</b> <i>СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ПОТРЕБ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ</i>	1250
<b>Радчук А.О.</b> <i>СНАТGPT ТА НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА</i>	1262





УДК 37.016.5:(355.4+159.942.4)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1178-1189](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1178-1189)

**Мешко Галина Михайлівна** доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса 2, м. Тернопіль, 46027, тел.: (098) 447-6019, <https://orcid.org/0000-0002-3168-3954>.

**Габрусєва Наталія Валеріївна** PhD, старший викладач кафедри інформаційної діяльності та соціальних наук, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, вул. Руська 56, м. Тернопіль, 46001, тел.: (050) 377-3023, <https://orcid.org/0000-0003-1229-4766>.

**Чоп Тамара Олександрівна** асистент кафедри інформаційної діяльності та соціальних наук, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, вул. Руська 56, м. Тернопіль, 46001, тел.: (068) 146-8998, <https://orcid.org/0000-0003-3685-5193>.

## **СТАН НЕВРОТИЗАЦІЇ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ У КООРДИНАТАХ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЇХ СТРЕСОСТІЙКОСТІ**

**Анотація.** Психолого-педагогічні дослідження стресових станів особливої актуальності набувають під час війни. Сьогодні важливою є реалізація на практиці особистісного підходу до здобувачів вищої освіти, а конкретизувати індивідуальні траєкторії навчання та виховання можна за допомогою систематичного моніторингу їх станів (у тому числі психологічних). Встановити реальний стан невротизації студентської молоді та визначити специфіку обрання респондентами стратегій подолання стресових ситуацій у конкретних освітніх середовищах Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя (Україна) та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (Україна) – головна мета нашого дослідження. Аналіз останніх досліджень і публікацій підтвердив, що означена проблематика є актуальною на сьогоднішній день та привертає увагу українських та зарубіжних вчених. У статті презентовано результати опитування респондентів закладів вищої освіти за методиками Л. Вассермана «Методика дослідження рівня невротизації» та С. Хобфолла «Стратегії подолання стресових ситуацій». Результати дослідження свідчать про значну кількість (близько чверті опитаних) респондентів з високим рівнем невротизації, а також про позитивні



зрушення в динаміці невротизації протягом 2023 року. Встановлено специфіку вибору респондентами стратегій подолання стресових ситуацій. За допомогою коефіцієнта Пірсона визначено кореляційні зв'язки між окремими стратегіями здобувачів вищої освіти у стресових ситуаціях. Систематичний моніторинг досліджуваних явищ дає змогу зробити висновки про реальні проблеми, які існують в конкретний момент часу в освітньому середовищі та врахувати їх у процесі психолого-педагогічної підтримки студентів в умовах війни й у цілеспрямованій діяльності з підвищення рівня їх стресостійкості.

**Ключові слова:** здобувачі вищої освіти, заклади вищої освіти, невротизація, стрес, копінг-стратегії, стресостійкість, воєнний стан.

**Meshko Halyna Mykhailivna** Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Management of Education, Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Maksyma Kryvonosa St. 2, Ternopil, 46027, tel.: (098) 447-6019, <https://orcid.org/0000-0002-3168-3954>.

**Habrusieva Nataliia Valeriivna** PhD, Senior Lecturer of the Department of Information Activities and Social Sciences, Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ruska St. 56, Ternopil, 46001, tel.: (050) 377-3023, <https://orcid.org/0000-0003-1229-4766>

**Chop Tamara Oleksandrivna** Assistant of the Department of Information Activities and Social Sciences, Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ruska St. 56, Ternopil, 46001, tel.: (068) 146-8998, <https://orcid.org/0000-0003-3685-5193>.

## THE STATE OF NEUROTICISM AND COPING STRATEGIES OF HIGHER EDUCATION STUDENTS DURING WAR IN THE CONTEXT OF INCREASING THEIR RESILIENCE

**Abstract:** Psychological and pedagogical research on stress conditions becomes particularly relevant during wartime. Today, the implementation of a personalized approach to higher education students is crucial, and specifying individual learning and upbringing trajectories can be achieved through systematic monitoring of their conditions (including psychological ones). The main goal of our study is to determine the real state of neuroticism among higher education students and identify the specifics of respondents' chosen strategies for coping with stressful situations in specific educational environments of Ternopil Ivan Puluj National Technical University (Ukraine) and Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University (Ukraine). Analysis of recent research and publications confirmed that the mentioned issue is relevant today and attracts the attention of both Ukrainian and foreign scholars. The article presents the results of surveys conducted



among respondents from the mentioned higher education institutions using the methodologies of L. Wasserman's «Neuroticism Level Research Methodology» and S. Hobfoll's «Coping Strategies for Stressful Situations». The research results indicate a significant number (more than a quarter of respondents) with a high level of neuroticism, as well as positive shifts in the dynamics of neuroticism throughout 2023. The specificity of respondents' choice of coping strategies for stressful situations has been identified. Using the Pearson coefficient, correlations between individual coping strategies of higher education students in stressful situations were determined. Systematic monitoring of the studied phenomena allows conclusions to be drawn about real problems existing at a specific moment in the educational environment and to take them into account in the process of psychological and pedagogical support for students in wartime conditions and in targeted activities aimed at increasing their stress resilience.

**Keywords:** higher education students, higher education institutions, neuroticism, stress, coping strategies, resilience, wartime.

**Постановка проблеми.** Стрес, тривога, емоційне виснаження, невпевненість у завтрашньому дні у зв'язку з російською агресією стали невід'ємними частинами нашого життя упродовж останніх років. Реалії сьогодення вимагають осмислення та вносять корекцію у звичний стиль поведінки особистості та її професійну діяльність. Освіта вже не може діяти за звичними, «мирними» алгоритмами, та повинна бути реорганізована з урахуванням зовнішніх умов. Після затяжного карантину, пов'язаного з пандемією коронавірусу, всі практично одразу занурились у ще більше лихо – жахи війни. Сьогоднішні студенти протягом останніх п'яти років живуть та навчаються в умовах, які важко назвати сприятливими. Будучи учнями в школі, вони змушені були змінити живе спілкування на дистанційне навчання, обмежити себе в доступі до таких звичних для «доковідного» та довоєнного життя речей, як відвідування театрів, концертів, музеїв тощо. Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA (Programme for International Student Assessment), яке проводили з 3 до 26 жовтня 2022 року в умовах повномасштабного вторгнення та в якому взяли участь 3876 учнів віком 15 років зі 164 закладів освіти 18 регіонів України, свідчать про те, що нині українське 15-річне учнівство відстає від своїх однолітків з так званого «клубу успішних країн» – Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) на 2,5 роки з читання та на 1,5 року з математики [1].

Освітні втрати України у 2019-2024 р.р. ще вимагають підрахунків та осмислення. Проте, вже зрозуміло, що ситуація критична та потребує додаткової уваги з боку науковців, педагогів-практиків, політиків, соціологів тощо. Оскільки стрес, тривожність, інші невротичні стани стали частиною життя як педагогів, так і здобувачів освіти, то їх потрібно враховувати в організації освітньої діяльності як одну з об'єктивних умов, в яких



відбувається освітній процес. Це ще більше актуалізує необхідність індивідуального підходу до студентів, адже вони постраждали від воєнних дій різною мірою. Одним порівняно «пощастило» і потерпають вони, в основному, від небезпеки, пов'язаної з систематичними загрозами ракетних обстрілів. Інші на власні очі побачили звірства рашистських окупантів, були змушені покинути рідні домівки, а дехто із здобувачів вищої освіти пережив біль втрати рідних чи близьких. Тому сьогодні надзвичайно важливо відслідковувати тенденції певного освітнього середовища та враховувати результати дослідження для підвищення рівня стресостійкості та резильєнтності здобувачів вищої освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Означені вище проблеми не залишаються сьогодні поза увагою науковців. З початку повномасштабного вторгнення психологами, педагогами, соціологами опубліковано значну кількість досліджень, які стосуються як практики, так і теорії подолання стресових станів [2; 3; 4; 5; 6; 7]. Звичайно, це далеко не повний перелік праць українських та закордонних вчених з означеної проблематики.

Звернемося до базових визначень. Стрес – це психологічна реакція, яка може виникнути, коли людина розглядає щось як потенційну загрозу [8]. Стратегії подолання стресу трактують як внутрішні ресурси, які використовують люди, що охоплюють їх емоційні, когнітивні та поведінкові зусилля з усунення або пом'якшення стресових факторів в певних ситуаціях [9].

Традиційно у науковій літературі виділяють внутрішні фактори академічного стресу, до яких належать робоче навантаження, балансування навчальних, робочих та домашніх вимог, а також відсутність підтримки від викладацького складу [10; 11; 12] та зовнішні фактори (брак соціальної підтримки, відсутність фінансів, акультация тощо). У ситуації війни росії проти України саме зовнішні фактори відіграють провідну роль у формуванні хронічного стресу учасників освітнього процесу [13]. За результатами дослідження Л. Подоляк та В. Юрченка, 49% студентів важко перебудовуються до нових форм організації навчального процесу; 20% – гостро переживають відірваність від сім'ї, важко пристосовуються до самообслуговування; 12% студентів відчувають труднощі входження в новий колектив; 39% – не можуть охопити весь обсяг самостійної роботи [14].

У науковій літературі копінг визначається як задоволення або керування конкретними вимогами за допомогою когнітивної і / або поведінкової адаптації з використанням різних стратегій подолання труднощів [9; 15]. Люди використовують як позитивні, так і негативні стратегії, щоб впоратися зі стресом. Позитивні стратегії вказують на активну взаємодію з окремими факторами стресу і пов'язані з меншим рівнем стресу, тоді як негативні стратегії вказують на відчуження і часто призводять до вищого рівня стресу [16]. Позитивні стратегії охоплюють вирішення проблем, когнітивну перебудову, вираження емоцій та соціальний контакт, тоді як негативні стратегії





передбачають уникнення проблем, прийняття бажаного за дійсне, самокритику та соціальну ізоляцію [17]. Іншими типами стратегій, що використовують студенти для управління стресом, є академічна і консультативна підтримка, а також соціальна і сімейна підтримка [10].

**Мета статті** - дослідити рівень невротизації та основні стратегії подолання стресу студентської молоді у конкретно визначених освітніх середовищах Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, Україна (далі ТНТУ ім. І. Пулюя) та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Україна (далі ТНПУ ім. В. Гнатюка), що слугуватиме основою для цілеспрямованої діяльності з підвищення рівня їх стресостійкості.

Завдання дослідження: виявити динаміку невротизації респондентів протягом 2023 року; визначити специфіку обрання стратегій подолання стресових ситуацій здобувачами вищої освіти.

**Методи дослідження:** теоретичні (метод системного аналізу теоретичних наукових підходів і концепцій щодо досліджуваної проблеми); емпіричні (опитування, анкетування); статистичні методи обробки даних. Для статистичного аналізу використано програми Microsoft Excel та IBM® SPSS® Statistics).

У дослідженні використано:

1. Методику дослідження рівня невротизації, розроблену Л. Вассерманом [18]. Використання цієї методики дає змогу отримати об'єктивну інформацію про психологічний стан досліджуваних осіб і виявити особистості з високим рівнем невротизації, що може бути важливим для подальшого аналізу стресових реакцій та розробки індивідуальних психологічних і педагогічних програм підтримки.

2. Опитувальник «Стратегії подолання стресових ситуацій» («Strategic Approach to Coping Scale» або SACS), який розроблений С. Хобфоллом [19]. SACS базується на теорії стресу та копіngu, розглядає різні аспекти стресових ситуацій і реакції на них. Опитувальник вміщує шкали, що відображають різні стратегії подолання стресу. Використання SACS дає можливість дослідникам отримати інформацію про те, як люди реагують на стрес, які саме стратегії вони використовують, і як ці стратегії впливають на їхнє психологічне благополуччя та адаптацію до стресових ситуацій.

**Виклад основного матеріалу.** За методикою визначення рівня невротизації [18], з березня до грудня 2023 р. опитано 184 респонденти ТНТУ ім. І. Пулюя та ТНПУ ім. В. Гнатюка, переважно 1-го та 2-го років навчання. Дослідження проводилось у два етапи: 106 осіб опитано у період з березня до серпня 2023 р. та 78 осіб – з жовтня до грудня.

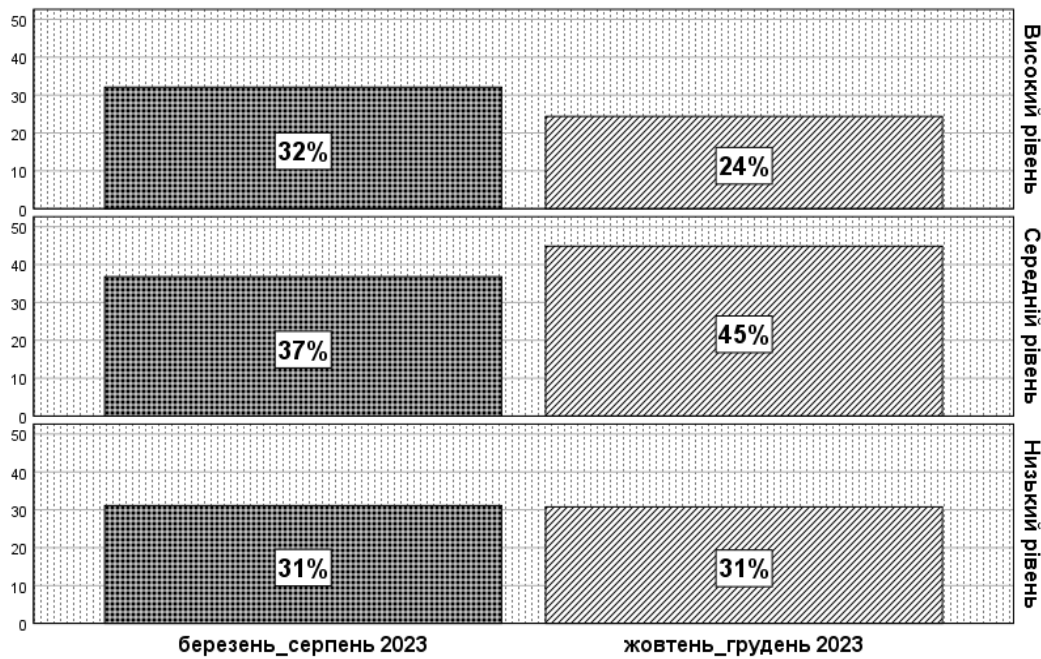


Рис. 1. Визначення рівня невротизації за етапами проведення дослідження

Результати проведеного опитування (рис.1) свідчать про те, що серед студентів означених закладів вищої освіти, які живуть та навчаються у порівняно спокійних умовах, далеко від зони проведення бойових дій, переважає середній та низький рівень невротизації. Проте, варто зазначити, що респондентів з високим рівнем невротизації значний відсоток – близько чверті опитаних. І, хоча ситуація на фронті залишається напруженою, спостерігається вагоме зниження високого рівня невротизації восени 2023 р. порівняно з весняними показниками (>4,28%). Це можна пояснити тим, що здобувачі вищої освіти адаптуються до стресових обставин в умовах затяжної війни. Крім того, у ТНТУ ім. І. Пулюя та ТНПУ ім. В. Гнатюка проводиться цілеспрямована робота з психологічної підтримки учасників освітнього процесу, яка здійснюється за такими напрямками: консультування щодо професійно-особистісного розвитку; допомога у розв'язанні конфліктів в освітньому середовищі та сприяння у вирішенні особистісних проблем; зниження рівня тривожності; підвищення рівня стресостійкості та резильєнтності студентів. Означені напрями роботи представлені в діяльності психологічної служби ТНПУ ім. В. Гнатюка, а також Центру педагогічного консалтингу ТНПУ ім. В. Гнатюка. У межах функціонування Центру педагогічного консалтингу проводяться антистресоренінги, спрямовані на: пошук ресурсів збереження психологічної стійкості в умовах воєнного стану; зниження градусу емоційного негативного реагування на стресогенні ситуації; опанування психотехніками самовпливу; оволодіння конструктивними копінг-

стратегіями; усунення невротичних компонентів внутрішнього світу здобувачів вищої освіти.

Можливості освітнього процесу, описані нами у статтях [13; 20] використовуються для формування у студентів продуктивних стратегій подолання стресових ситуацій. Про позитивні результати використаних у навчальному процесі методів та форм навчання свідчить проведене анкетування 155 здобувачів освіти ТНТУ ім. І. Пулюя та ТНПУ ім. В. Гнатюка (жовтень-грудень 2023 року) за Опитувальником «Стратегії подолання стресових ситуацій» («Strategic Approach to Coping Scale (SACS)» С. Хобфолла [19].

У процесі дослідження встановлено, що респонденти схильні обирати різні стратегії виходу із стресових ситуацій однаковою мірою. Різниця між найбільшим та найменшим показниками – «вступом у соціальний контакт» (12,71% опитаних) та «асоціальними діями» (9,72% опитаних) – складає лише 2,99% (рис.2):

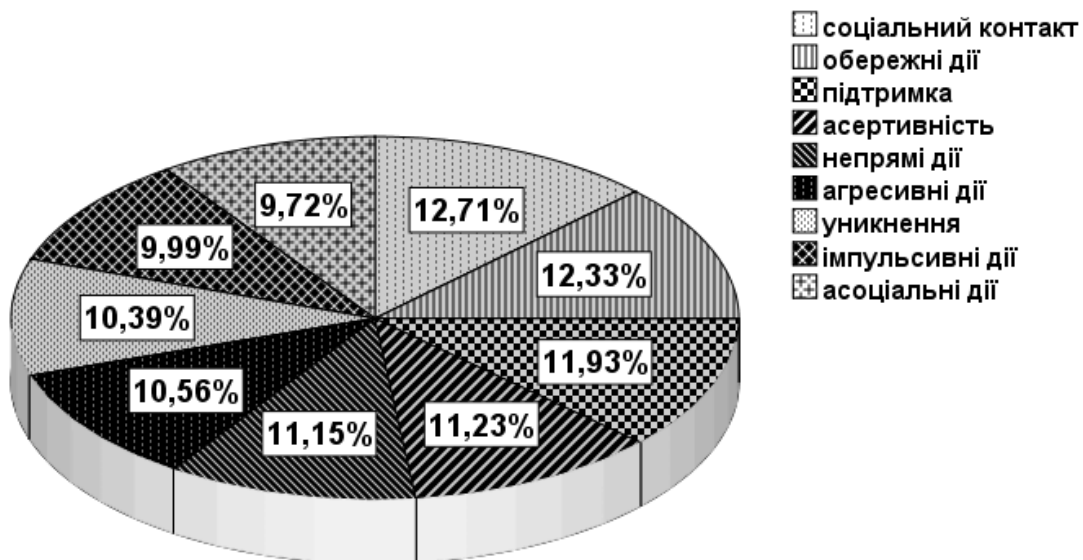


Рис.2. Розподіл відповідей респондентів за основними шкалами дослідження (Опитувальник «Стратегії подолання стресових ситуацій») [19]

На основі порівняння показників середніх значень за основними шкалами та співставивши їх з таблицею інтерпретації результатів опитувальника С. Хобфолла отримано дані про ступінь вираженості переважаючих моделей подолання стресових ситуацій. Практично всі моделі – активна (асертивність), просоціальна («вступ в соціальний контакт» та «пошук соціальної підтримки»), пасивна («обережні дії»), пряма («імпульсивні дії»), непряма («маніпулятивні дії»), асоціальна («асоціальні дії» та «агресивні дії») у респондентів належать до середнього рівня вираженості. До високого рівня вираженості можна віднести лише пасивну модель, діагностовану за шкалою «уникнення».



Значний інтерес для дослідження представляє встановлення взаємозв'язків у відповідях респондентів між основними шкалами опитувальника. Для реалізації цього завдання використано коефіцієнт кореляції Пірсона, оскільки між шкалами простежується лінійний зв'язок. Опрацювання результатів опитування у програмі IBM® SPSS® Statistics представлено у табл. 1:

Таблиця 1

Кореляція Пірсона

	асер- тивні дії	кон- такт	підтри- мка	Обережні дії	Імпуль- сивні дії	уникне- ння	непрямі дії	асоціальні дії	агресивні дії
асертивні дії	1	<b>-,005</b>	,029	,091	,164	-,202	,276	,316	,095
контакт	<b>-,005</b>	1	<b>,657</b>	,387	,164	,130	,228	,106	,029
підтримка	,029	<b>,657</b>	1	,330	,141	,221	,162	<b>-,005</b>	-,064
обережні дії	,091	,387	,330	1	,209	,252	,250	,238	-,035
імпульсивні дії	,164	,164	,141	,209	1	,170	,250	<b>,426</b>	,096
уникнення	-,202	,130	,221	,252	,170	1	,215	,195	-,115
непрямі дії	,276	,228	,162	,250	,250	,215	1	<b>,656</b>	,024
асоціальні дії	,316	,106	<b>-,005</b>	,238	<b>,426</b>	,195	<b>,656</b>	1	,078
агресивні дії	,095	,029	-,064	-,035	,096	-,115	,024	,078	1

У результаті дослідження виявлено тісний кореляційний зв'язок між відповідями респондентів за шкалами «вступ у соціальний контакт» та «пошук соціальної підтримки» (коефіцієнт кореляції Пірсона = ,657). Це і не дивно, адже підтримка передбачає пошук соціальних контактів. Зафіксовано тісний кореляційний зв'язок між непрямыми діями та асоціальними діями (коефіцієнт кореляції Пірсона = ,656). Тобто, виходячи з отриманих результатів, можна припустити, що у стресових ситуаціях респонденти, які обирають пасивну стратегію непрямих дій, можуть бути схильні і до асоціальної поведінки (у табл. 1 результати за вказаними шкалами виділені зеленим кольором). Суттєвий кореляційний зв'язок виявлено за шкалами «асоціальні дії» та «імпульсивні дії» (коефіцієнт кореляції Пірсона = ,426 та виділено у табл. 1 синім кольором).

Встановлено, що найбільш не пов'язані між собою, за відповідями респондентів, стратегії подолання стресових ситуацій, які належать до шкал «асертивні дії» та «вступ в соціальний контакт» (коефіцієнт кореляції Пірсона = -,005), а також «пошук соціальної підтримки» з «асоціальними діями» (коефіцієнт кореляції Пірсона = -,005). У табл. 1 результати за вказаними шкалами виділені червоним кольором.

Інтерпретація результатів дослідження за опитувальником С. Хобфолла [19] передбачає також можливість визначення ступеня конструктивності стратегії



поведінки. Вираховується загальний індекс конструктивності (ІК).  $ІК = АП : ПА$ , де АП – сума показників за шкалами «асертивні дії», «вступ в соціальний контакт», «пошук соціальної підтримки»; ПА – сума показників за шкалами «уникнення», «асоціальні дії», «агресивні дії».

На основі необхідних розрахунків відповідно до поданої вище формули визначено, що загальний індекс конструктивності (ІК) в опитаних студентів  $= 1,169577$ , що відповідає високому рівню ( $ІК > 1,1$ ).

**Висновки.** Проведене дослідження свідчить загалом про позитивні зрушення в динаміці невротизації респондентів протягом 2023 року, пов'язані з адаптацією до воєнних дій та цілеспрямованим педагогічним впливом, основними елементами якого є: сприяння зниженню рівня тривожності учасників освітнього процесу; формування механізмів, які допомагають пережити досвід війни; підвищення рівня життєстійкості, стресостійкості студентів; сприяння в оволодінні методами і прийомами саморегуляції емоційної сфери, опануванні психотехніками суб'єктного самовпливу; формування вміння знаходити власні ресурси у складних ситуаціях; формування психотерапевтичної позиції викладача; створення психологічно безпечного освітнього середовища і забезпечення психотерапевтичної зорієнтованості освітнього процесу. Важливо реалізовувати на заняттях валеологічні технології педагогічної взаємодії та контролювати рівень емоційних навантажень здобувачів освіти [13].

У результаті дослідження встановлено, що респонденти майже однаковою мірою, залежно від ситуації, схильні використовувати різні моделі подолання стресових ситуацій (активні, просоціальні, пасивні, прямі, не прямі та навіть асоціальні). Практично усі діагностовані стратегії подолання стресових ситуацій знаходяться на середньому рівні. До високого рівня вираженості віднесено лише пасивну модель за шкалою «уникнення».

Зафіксовано тісний кореляційний зв'язок між відповідями респондентів за шкалами «вступ у соціальний контакт» та «пошук соціальної підтримки»; «непрямими діями» та «асоціальними діями». Суттєвий кореляційний зв'язок виявлено за шкалами «асоціальні дії» та «імпульсивні дії». Найбільш не пов'язані між собою, за відповідями респондентів, стратегії подолання стресових ситуацій, які належать до шкал «асертивні дії» та «вступ в соціальний контакт», а також «пошук соціальної підтримки» з «асоціальними діями». Отримані результати необхідно враховувати у профілактичній і корекційній роботі з респондентами, схильними до імпульсивних та непрямих дій.

Отримані результати дослідження слугуватимуть орієнтиром у розробленні системи роботи з підвищення рівня стресостійкості здобувачів вищої освіти на етапі професійної підготовки. Це і визначатиме вектор наших подальших наукових розробок.



### Література:

1. За 3 роки результати можуть не покращитись, і ось чому. Тетяна Вакуленко про освітні втрати України (не лише) через війну. 25.01.2023. *lifepravda.com.ua*: веб-сайт. URL: <https://lifepravda.com.ua/society/2024/01/25/259025/>. (дата звернення: 30.04.2024).
2. Sptyska L. Forecasts regarding mental disorders in people in the post-war period. *European Journal of Trauma & Dissociation*. 2024. Vol. 8. Iss. 1. P. 100378. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2024.100378>.
3. Tong E. Repercussions of the Russia–Ukraine war. *International Review of Economics & Finance*. 2024. Vol. 89. Part A. P. 366-390. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iref.2023.07.064>.
4. Ferrara P., Cammisa I., Zona M., Giardino I., Pastore M., Pettoello-Mantovani M. War inflicts severe violations on the fundamental human rights of children. *Global Pediatrics*. 2024. Vol. 7. P. 100140. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gped.2024.100140>.
5. Цимбалюк М., Жигайло Н. Формування стресотійкості студентів в умовах війни для правового та євроінтеграційного процесів. *Вісник Львівського університету*. 2022. С. 128-136.
6. Савелюк Н. М. Переживання стресу в умовах війни: досвід українського студентства. *Психологія: реальність і перспективи*: збірник наукових праць РДГУ. 2022. Вип. 18. С. 141–152. DOI : <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i18.282>.
7. Клевака Л.П., Горбенко Ю.Л. Синдром відкладеного життя у стресових умовах війни. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості*: зб. наук. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 2-3 червня 2022 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 105-109.
8. Day A. L., Livingstone H. A. Gender differences in perceptions of stressors and utilization of social support among university students. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*. 2003. № 35(2). P. 73–83. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0087190>.
9. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. *Springer publishing company*. 1984. URL: <http://surl.li/tfmua>. (дата звернення: 30.04.2024).
10. Aedh Dr., Elfaki N., Ahmad I. Factors associated with stress among nursing students (Najran University - Saudi Arabia). *Nursing diagnosis: ND: the official journal of the North American Nursing Diagnosis Association*. 2015. №4. PP. 33-38. DOI: <https://doi.org/10.9790/1959-04663338>.
11. Alzayyat A, Al-Gamal E. Correlates of Stress and Coping among Jordanian Nursing Students during Clinical Practice in Psychiatric/Mental Health Course. *Stress Health*. 2016. № 32(4). PP. 304-312. DOI: <https://doi.org/10.1002/smi.2606>.
12. Shaban I.A, Khater W.A, Akhu-Zaheya L.M. Undergraduate nursing students' stress sources and coping behaviours during their initial period of clinical training: a Jordanian perspective. *Nurse Educ Pract*. 2012. №12(4). PP. 204-209. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2012.01.005>.
13. Meshko H. M., Meshko O. I., Habrusieva N. V. The Impact of the War in Ukraine on the Emotional well-being of Students in the Learning Process. *Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment*. 2023. № 11(1), PP. 55–65. DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2023.11.01.7>.
14. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. *Психологія вищої школи: навчальний посібник для магістрантів і аспірантів*. Київ: ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.
15. Montes-Berges B, Augusto J.M. Exploring the relationship between perceived emotional intelligence, coping, social support and mental health in nursing students. *J Psychiatr Ment Health Nurs*. 2007. № 14(2). PP. 163-71. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2850.2007.01059.x>.



16. Enns A, Eldridge G.D., Montgomery C., Gonzalez V.M. Perceived stress, coping strategies, and emotional intelligence: A cross-sectional study of university students in helping disciplines. *Nurse Educ Today*. 2018. №68. PP. 226-231. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.06.012>. Epub 2018 Jun 18. PMID: 30053557.

17. Tobin D., Holroyd K., Reynolds R., Wigal J. The hierarchical structure of the Coping Strategies Inventory. *Cognitive Therapy and Research*. 1989. №13. PP. 343-361. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01173478>.

18. Вессерман Л. І. *Методика дослідження рівня невротизації*. 1964. URL: [https://stud.com.ua/127600/pedagogika/metodika\\_diagnostiki\\_rivnya\\_nevrotizatsiyi\\_vassermana](https://stud.com.ua/127600/pedagogika/metodika_diagnostiki_rivnya_nevrotizatsiyi_vassermana).

19. Хобфолл С. *Опитувальник «Стратегії подолання стресових ситуацій» («Strategic Approach to Coping Scale (SACS)»*. 1994. URL: [http://ni.biz.ua/11/11\\_12/11\\_129688\\_oprosnik-strategii-preodoleniya-stressovih-situatsiy-Strategic-Approach-to-Coping-Scale-SACS-s-hobfoll-.html](http://ni.biz.ua/11/11_12/11_129688_oprosnik-strategii-preodoleniya-stressovih-situatsiy-Strategic-Approach-to-Coping-Scale-SACS-s-hobfoll-.html). (дата звернення: 30.04.2024).

20. Габрусєва Н. Дослідження професійної відповідальності та асертивності студентів технічних спеціальностей як ресурсів продуктивних копінг-стратегій. *Молодь і ринок*. 2022. № 3-4 (201-202). С. 184-190. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260030>.

### References:

1. Za 3 roky rezultaty mozht ne pokrashchytys, i os chomu. Tetiana Vakulenko pro osvritni vtraty Ukrainy (ne lyshe) cherez viinu [Over the course of 3 years, the results may not improve, and here's why. Tetiana Vakulenko on educational losses in Ukraine (not only) due to the war]. (25.01.2023). *lifepravda.com.ua*: Website. Retrieved from <https://lifepravda.com.ua/society/2024/01/25/259025/>. [in Ukrainian].

2. Spytyska, L. (2024). Forecasts regarding mental disorders in people in the post-war period. *European Journal of Trauma & Dissociation*, Vol. 8, Iss. 1, 100378. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejtd.2024.100378>. [in English].

3. Tong, E. (2024). Repercussions of the Russia–Ukraine war. *International Review of Economics & Finance*. Vol. 89, Part A, 366-390. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.iref.2023.07.064>.

4. Ferrara, P., Cammisa, I., Zona, M., Giardino, I., Pastore, M., & Pettoello-Mantovani, M. (2024). War inflicts severe violations on the fundamental human rights of children. *Global Pediatrics*, Vol. 7, 100140. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gped.2024.100140>. [in English].

5. Tsymbaliuk, M., & Zhyhailo, N. (2022). Formuvannia stresotiikosti studentiv v umovakh viiny dlia pravovoho ta yevrointehratsiinoho protsesiv [Formation of students' stress resistance in the context of war for legal and Eurointegration processes]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Lviv University Bulletin*, 128-136. [in Ukrainian].

6. Saveliuk, N. M. (2022). Perezhyvannia stresu v umovakh viiny: dosvid ukraïnskoho studentstva [Experiencing stress in wartime: the experience of Ukrainian students]. *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats RDHU – Psychology: Reality and Perspectives: Collection of Scientific Papers of RSHU*, 18, 141–152. DOI: <https://doi.org/10.35619/prapr.v1i18.282>. [in Ukrainian].

7. Klevaka, L.P., & Horbenko, Yu.L. (2022). Syndrom vidkladenoho zhyttia u stresovykh umovakh viiny [Syndrome of postponed life in stressful wartime conditions]. *Psykhologho-pedahohichni koordynaty rozvytku osobystosti: zb. nauk. materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konf., (2-3 chervnia 2022 r.)*. Poltava: Natsionalnyi universytet imeni Yurii Kondratiuka, P. 105-109. [in Ukrainian].

8. Day, A. L., & Livingstone, H. A. (2003). Gender differences in perceptions of stressors and utilization of social support among university students. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 35(2), 73–83. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0087190>. [in English].





9. Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). Stress, appraisal, and coping. *Springer publishing company*. Retrieved from <http://surl.li/tfmua>. [in English].
10. Aedh, Dr., & Elfaki, N., & Ahmad, I. (2015). Factors associated with stress among nursing students (Najran University - Saudi Arabia). *Nursing diagnosis: ND: the official journal of the North American Nursing Diagnosis Association*, 4, 33-38. DOI: <https://doi.org/10.9790/1959-04663338>. [in English].
11. Alzayyat, A, & Al-Gamal, E. (2016). Correlates of Stress and Coping among Jordanian Nursing Students during Clinical Practice in Psychiatric/Mental Health Course. *Stress Health*, 32(4), 304-312. DOI: <https://doi.org/10.1002/smi.2606>. [in English].
12. Shaban, I.A, Khater, W.A, & Akhu-Zaheya, L.M. (2012). Undergraduate nursing students' stress sources and coping behaviours during their initial period of clinical training: a Jordanian perspective. *Nurse Educ Pract*, 12(4), 204-209. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nepr.2012.01.005>. [in English].
13. Meshko, H. M., Meshko, O. I., & Habrusieva, N. V. (2023). The Impact of the War in Ukraine on the Emotional well-being of Students in the Learning Process. *Journal of Intellectual Disability - Diagnosis and Treatment*, 11(1), 55–65. DOI: <https://doi.org/10.6000/2292-2598.2023.11.01.7>. [in English].
14. Podoliak, L.H., & Yurchenko, V.I. (2006). *Psykhohohiia vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk dlia mahistrantiv i aspirantiv [Psychology of Higher Education: Textbook for Master's and PhD Students]*. Kyiv: TOV «Fil-studiia», 320. [in Ukrainian].
15. Montes-Berges, B, & Augusto, J.M. (2007). Exploring the relationship between perceived emotional intelligence, coping, social support and mental health in nursing students. *J Psychiatr Ment Health Nurs*, 14(2), 163-71. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2850.2007.01059.x>. [in English].
16. Enns, A, Eldridge, G.D., Montgomery, C., & Gonzalez, V.M. (2018). Perceived stress, coping strategies, and emotional intelligence: A cross-sectional study of university students in helping disciplines. *Nurse Educ Today*, 68, 226-231. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.06.012>. Epub 2018 Jun 18. PMID: 30053557. [in English].
17. Tobin, D., Holroyd, K., Reynolds, R., & Wigal J. (1989). The hierarchical structure of the Coping Strategies Inventory. *Cognitive Therapy and Research*, 13, 343-361. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF01173478>. [in English].
18. Vesserman, L. I. (1964). *Metodyka doslidzhennia rivnia nevrotyzatsii [Methodology for studying the level of neuroticism]*. Retrieved from [https://stud.com.ua/127600/pedagogika/metodika\\_diagnostiki\\_rivnya\\_nevrotizatsiyi\\_vassermana](https://stud.com.ua/127600/pedagogika/metodika_diagnostiki_rivnya_nevrotizatsiyi_vassermana). [in Ukrainian].
19. Hobfoll, S. (1994). *Opytuvalnyk «Stratehii podolannia stresovykh sytuatsii» [Questionnaire «Strategic Approach to Coping Scale (SACS)»]*. Retrieved from [http://ni.biz.ua/11/11\\_12/11\\_129688\\_oprosnik-strategii-preodoleniya-stressovih-situatsiy-Strategic-Approach-to-Coping-Scale-SACS-s-hobfoll-.html](http://ni.biz.ua/11/11_12/11_129688_oprosnik-strategii-preodoleniya-stressovih-situatsiy-Strategic-Approach-to-Coping-Scale-SACS-s-hobfoll-.html). [in Ukrainian].
20. Habrusieva, N. (2022). Doslidzhennia profesiinoi vidpovidalnosti ta asertyvnosti studentiv tekhnichnykh spetsialnostei yak resursiv produktyvnykh kopinh-stratehii [Study of professional responsibility and assertiveness of students in technical specialties as resources for productive coping strategies]. *Molod i rynek – Youth and the market*, 3-4 (201-202), 184-190. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260030>. [in Ukrainian].



**Журнал**

***«Наукові інновації та  
передові технології»***

*(Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка»,  
Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*

**Випуск № 5(33) 2024**

Підписано до друку 09.05.2024 р.  
Формат 60x90/8. Папір офсетний.  
Гарнітура Times New Roman.  
Ум. друк. арк. 8,2. Наклад 100 прим.

Видавець:

Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління»  
Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р., Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.